

One of the key targets of cooperation is still mediation in the dialogue between Latin American states and the EU. Spain on a par with Portugal plays a significant role in European policy development in Latin America. It acts as the most active agent of the EU ideas on strengthening political cooperation and social and economic development in the South American region.

Key words: *Spain, Latin America, the Ibero-American Community of Nations, bilateral cooperation.*

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Хижняк І.А., д.політ.н, проф.; Хома Н.М., д.політ.н, проф.*

УДК 323.15.019.52(477)(045)

С.Б. Костіна

ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ ДИСКУРС ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ПРОГРАМА ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНІЧНИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Проаналізовано попередні розробки в області загальнонаукового дискурсу. З'ясовано недостатнє дослідження та теоретичне закріплення ідентифікаційного дискурсу у етнополітичних дослідженнях.

Обґрунтовано виокремлення ідентифікаційного дискурсу з загальнополітичного дискурсу як окремого смислового поля для ілюстрації етнополітичної дійсності в суспільстві. Окреслено головні характерні риси ідентифікаційного дискурсу, завдання, які він виконує. Доведено його перманентну інтеракційність та властивість до постійних трансформацій.

Ключові слова: *ідентичність, ідентифікаційний дискурс, дискурсивна подія, парадигма, кризова парадигма.*

Сьогодні очевидним є той факт, що врівноваження етнонаціонального виміру державності за значенням стоїть поряд із стабілізацією в соціальній, економічній та політичній сферах держави, адже етнополітично дезінтегроване суспільство може стати причиною руйнації самої державності. Тож етнополітологи, окрім основних понять етносу та нації, досліджують ще й різні реалії життя суспільства – національно-культурні, мовленнєві, релігійно-церковні орієнтації та ідентичності. Зараз й наша держава знаходиться на стадії реформування та модернізації українського етносу, тому для нас першочерговим завданням на сучасному етапі є конструювання етнополітичної цілісності.

Щоб якомога точніше зобразити етнополітичну реальність держави та стан міжетнічних відносин, в ній необхідно досліджувати історичні, політичні, культурні, релігійні, економічні чинники, що впродовж багатьох років впливали на формування етнічної ідентичності того чи іншого етносу. Лише за умови детального вивчення та порівняння ціннісних орієнтацій та визначальних ідентитентів всіх етнічних груп суспільства можливе формування загальнодержавної національної ідентичності шляхом пошуку консолідаційної ідеї в поліетнічному суспільстві, що наразі є нагальним завданням й для України. Усі фактори, передумови та чинники мають досліджуватися в комплексі, який можна позначити як базову наукову площину, в межах якої здійснюються етнополітичні дослідження – ідентифікаційний дискурс. Л. Нагорна, відома українська дослідниця етнонаціональних процесів, зазначає, що

«ідентичність є продуктом колективного мислення і, отже, дискурсивним конструктом» [1, с. 197].

Поняття «дискурс» є терміном мовної практики та від початку використовувався в лінгвістичних дисциплінах, але останнім часом він набуває широкого вжитку в гуманітаристиці, дещо змінюючи свої смислові якості. Незважаючи на поширеність використання терміну «дискурс» в різних конфігураціях, серед українських та російських науковців й досі немає загальноприйнятого визначення цього поняття. American Heritage Dictionary одним із значень «дискурсу» дає наступне: «формальна, тривала предметна дискусія, або письмова, або усна» [2]. У політичній науці термін «дискурс» можна зустріти у словосполученні «політичний дискурс». Західний розробник теорії риторики Л. Біцер використовує з цього приводу дещо інший термін – «політична риторика», розуміючи під ним процес, коли політичні актори, незалежно від належності до владних структур, спілкуються на політичні теми з політичною метою. Учасниками політичного дискурсу, за Л. Бітцером, можуть бути й звичні громадяни, які просто міркують або дискутують на суспільні теми [3, с. 234].

Тож якщо говорити про природу дискурсу, то бачимо, що вона є інтеракційною, тобто вимагає взаємодію різних за рівнем суб'єктів. Політичні комунікації потребують спеціальних лінгвістичних структур. В такому разі мова йде про політичну лінгвістику. Тому аналізуючи промови, інтерв'ю, офіційні або неофіційні заяви, так або інакше ми стикаємося з дискурс-аналізом. В результаті дослідник отримує уявлення про учасників події, їхні цілі, установки, дієвий інструментарій. Завданням же дискурсу, як методики, є вичленовування тих значень, що прямо не висловлюються, але мають на увазі акторами «дискурсивної події» задля правдивої ілюстрації політичних реалій. А іноді це дає змогу пояснити зміну соціальної поведінки індивідів. Л. Нагорна констатує, що «групи з гострим відчуттям етнічної чи релігійної ідентичності інколи здатні діяти всупереч власним інтересам», і підкреслює, що у «фокусі соціального дискурс-аналізу опиняються не стільки інтереси і конкретні дії, скільки ідентичності». Це допомагає у створенні пояснювальних моделей соціальної дії [1, с. 197].

Після подій кінця 2013 року в Україні погіршилася і до того нелегка суспільно-політична ситуація. Відголоси «Євромайдану» призвели до найгіршого сценарію з усіх очікуваних – поглиблення ідеологічного розколу населення України, а також до найбільш несприятливого для держави прогнозу – від'єднання частин країни. Тому ефективні політичні комунікації чиновників, представників українських громадських організацій та міжнародних посередників є запорукою швидкої стабілізації суспільно-політичної ситуації в країні. Найбільшою проблемою, що постає на шляху до вирішення суспільних протиріч в Україні в сучасних умовах – проблема ідентичності, а саме розмаїття ідентифікаційних матриць українського населення. Таким чином, на думку автора, є логічним виокремлення із загальнополітичного дискурсу ідентифікаційного дискурсу як окремого смислового поля, яке б відображало тенденції та динаміку етнополітичної дійсності. Особливо це актуально в сучасних умовах протистояння двох найбільших ідентифікаційних систем народу України: української та російської.

В українській історіографії таке поняття як ідентифікаційний дискурс почав застосовувати відомий дослідник українських ідентичностей М.Т. Степико, але знов-таки, не даючи змістовного пояснення цьому терміну, вчений надав перевагу аналізу історико-культурних засад формування української ідентичності. Взагалі під «дискурсом» науковець розуміє своєрідний науковий простір, в межах якого відбувається вивчення предмету дослідження («науковий дискурс», «науковий західний дискурс» [4]). Разом з тим він пояснює проблему дискурсивного нагромадження терміну «ідентичність», обґрунтовуючи відсутність чіткої концепції ідентичності

природою междисциплінарного походження цього терміну. Тому М.Т. Степико погоджується з ідеєю Р. Брубейкера та Ф. Купера щодо доцільності окреслення меж цього поняття науковцями в кожному окремому дослідженні [4, с. 175-176].

Більш змістовно до питання ідентифікаційного дискурсу підійшла російська дослідниця І.В. Довгальова, але її дослідження відбувалося у філософському розрізі. Вона дійшла висновку, що «сучасний ідентифікаційний дискурс репрезентує сучасний невизначений та «піддатливий до ризиків» соціальний світ, що примушує людей знаходитися у стані неперервного пошуку свого «Я»» [5; 6, с. 190].

Сучасний український ідентифікаційний дискурс відображає існуючу суспільну реальність. Для досягнення поставленої мети залучається аналіз риторики вітчизняних та зарубіжних представників політикуму, ініціативи громадських організацій та об'єднань, враховуються висловлювання та думки звичайних громадян (через соціальні опитування), а також робиться детальний аналіз засобів масової інформації (не тільки вітчизняних, але й близького та далекого зарубіжжя). Все це уможливорює виконання головної мети ідентифікаційного дискурсу – правдивої ілюстрації часто прихованої або викривленої суспільної реальності. Тож ідентифікаційний дискурс дозволяє зобразити існуючу організацію життя українського суспільства, а також вчасно зафіксувати ймовірні зміни в суспільному устрої країни, а вони, на жаль, не завжди є позитивними. І досягаються ці зміни, як відомо, найчастіше за допомогою нечесної політичної боротьби (пропаганди, популістської риторики, маніпуляції свідомістю та інші). Виходячи з того, що питання ідентифікацій стосуються власного сприйняття людини, то всі зазначені політичні механізми впливають передусім на емоційну сферу людини, перешкоджаючи формуванню особистих незалежних суджень. Крім того в уяві створюються образи, що не відповідають дійсності.

Таким чином головне завдання ідентифікаційного дискурсу – вивчення всіх причинно-наслідкових зв'язків, які впливають на формування думки індивіда, етнічної групи, прошарку населення, соціуму в цілому щодо окремої дискурсивної події. Зрозуміло, що винятково суб'єктивної думки не може бути апіорі, адже формується вона в специфічній соціокультурній площині (або за визначенням Є. Рябініна «цивілізаційному полі» [7, с. 78]), в окремій економічній та політичній ситуації, з особливостями інформаційного забезпечення, механізмами ідеологічного впливу, не кажучи вже про індивідуальні особливості: освіта, соціальне оточення...). Тому виваження усіх існуючих думок може й не дати реальної картини, але, перед усім, дозволить максимально точно спрогнозувати можливі ризики та небажаний розвиток подій. Отже дискурс відображає не стільки зміст сказаного, скільки – передумови та умови, які вплинули на сказане.

Дискурсу властиве те, що у ньому, по-перше, завжди є лінгвістичний компонент (промова, вислів, репліка, цитата), який викликає зацікавленість у ЗМІ та в соціумі. Відтак з'являється необхідність аналізу і дослідження – робота аналітиків та науковців. Тобто, і по-друге, дискурс спонукає до обговорення дискурсивної події. І по-третє, як результат, дискурс висвітлює цю подію, надаючи їй комплексну оцінку, а це неминуче викликає вже нові дискусії та коментарі. Тобто, як зазначає кримська дослідниця етнічної психології та політичних комунікацій О. Духніч: «Дискурс є фрагмент, отже не має скінченності, завершеності та єдиного значення» [8], тобто цей фрагмент можна застосовувати до любого сценарію та давати йому будь-яку оцінку (або позитивну, або негативну).

Як вже зазначалося вище ідентифікаційний дискурс в етнополітології є смисловим полем, своєрідною сферою, в межах якої можливе всебічне дослідження дискурсивної події, що дає змогу вчасно та ефективно реагувати на суспільні загрози

етнонаціонального змісту. Крім того необхідно зазначити, що й дискурс в свою чергу може трансформуватися. І відбувається це найчастіше зі зміною дискурсивних подій, що виникають в результаті переконань та розвитку думок як безпосередньо учасників події, так і представників наукового світу, що її вивчають. Змінюється хід думок, змінюється дискурс [9, с. 10].

Дискурс є терміном мовної практики, досліджує він політичну риторичку і суспільні комунікації, інформаційні потоки. Тому, на думку автора, і пропонувати вирішення етнонаціональних проблемних ситуацій ідентифікаційний дискурс має лише із залученням м'яких методів, як то: переговори, консультації, домовленості. А ось знайти об'єктивні аргументи, навести приклади для переконання – це вже завдання до науковців, які, враховуючи історичні, культурні, мовні, економічні, навіть геополітичні причинно-наслідкові зв'язки, зможуть надати необхідні консультації та поради, аби можновладці прийняли вірне рішення або вжили адекватних заходів для запобігання ескалації конфлікту.

З усього вищезазначеного постає питання: чи можемо ми реально говорити про нівелювання наукових парадигм (передусім в етнополітології) та переміщення дослідницьких акцентів на ідентифікаційні дискурси. Парадигма – це немов фільтр для хибних або ненаукових тверджень, це порядок і правила ведення наукових досліджень передусім для самих науковців. Український політолог В. Котигоренко визначає «парадигми» як: «теорії, концепції, поняття, методи та інші пізнавальні конструкти, що їх ті чи ті наукові спільноти (школи) застосовують упродовж певного часу як визнані в їх середовищі інструменти постановки і розв'язання дослідницьких завдань». Науковець пояснює, що ефективність дослідження залежить від того, чи відповідає воно (дослідження) стандартам певної парадигми [10, с. 524].

Російський етнолог, директор Інституту етнології та антропології Російської академії наук, В. Тішков під «парадигмою» має на увазі дещо інше – комплекс поглядів, уявлень та відчуттів, що переважають в певний період життя суспільства. Це трактування більше збігається з визначенням дискурсу, але саме в цьому випадку цікавим є пояснення феномену «кризової парадигми» російським науковцем. Виходячи з прикладів, що їх наводить В. Тішков, «кризова парадигма» – нав'язане суспільству твердження, що існує низка проблем, вирішенням яких не займається чинна влада, або проблеми, які стали результатом діяльності або бездіяльності попередньої або чинної влади. Яскравий приклад цього прийому – використання Російською Федерацією засобів масової інформації як інструменту для викривлення дійсності та маніпуляції свідомістю як свого населення, так і населення Сходу України. Створюється образ «народних карателів» в особі українських чиновників та військових. І сам же науковець підтверджує: «Звичайна людина не в змозі протистояти масованій ідеології кризи» [11, с. 223-228].

В 2004 році в Україні в свідомості українців було штучно запроваджена ідеологія протистояння двох ідентифікаційних систем населення України – української та російської. Якщо за часів президентства Л. Кучми деякі вразливі аспекти свідомості населення України (історична пам'ять, символіка) знаходилися в режимі «замовчування», першочерговим завданням проголошувалося забезпечення стабільності в суспільстві, то вже на початку ХХІ сторіччя ці конфліктогенні «нюанси» почали використовуватися політичними елітами в змагальних «іграх» за владу. «Помаранчева революція» ознаменувалася як одна з криз національної ідентичності в Україні. Ця проблема швидко поглиблювалася за рахунок невирішеності питань ідентичності попередніх років [12]. Найважливіше те, що існування подібної кризової парадигми (за В. Тішковым), або ідентифікаційного дискурсу протистояння за

територією проживання (східняки, західники) серед співгромадян було вигідним обом головним силам в політичній боротьбі для підбурення свого електорату кожної зі сторін. Використання в політичній полеміці твердження про існування «двох Україн», а за словами В. Котигоренка навіть є обставини говорити про «чотири України» [10, с. 534], призвели до сепаратистських настроїв на Сході та створенням так званих «народних республік», а також анексії АР Крим без жодного опору більшості мешканців півострова.

Після Євромайдану та «революції гідності» в свідомості українців багато що змінилося. Не можна не брати до уваги той факт, що сьогодні у суспільстві неабияк посилилася політична полеміка, що зумовлено необхідністю виказувати свою точку зору, відстоювати свою позицію. В сучасній Україні громадянин стає все більше і більше політосвіченим, формується його політична культура, що стає можливим, з одного боку, завдяки мас-медіа, з іншого – людина стикається з необхідністю самоідентифікації. Саме тому сьогодні на перший план виходять ідентифікаційні дискурси. Адже в результаті бачимо, що зараз науковий світ (науковці зі своїм парадигмальним інструментарієм) перетинається та тісніше зв'язується з буденною полемікою звичайних громадян України.

Список використаної літератури

1. Нагорна Л. Регіональна ідентичність: український контекст / Л. Нагорна. – К. : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2008. – 405 с.
2. American Heritage Dictionary [Electronic resource]. - Mode of access : <http://www.answers.com/topic/discourse>
3. Bitzer L. Political Rhetoric. Handbook of Political Communication / L. Bitzer. – Beverly Hills, CA : Sage, 1991. – P. 225-248.
4. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування: монографія / М. Т. Степико. – К. : НІСД, 2011. – 336 с.
5. Довгалева И. В. Социальные практики адаптации: идентификационный дискурс: дис. ... канд. филос. наук : спец. 09.00.11 / Ирина Валерьевна Довгалева; Тверской гос. ун-т. – Тверь, 2010. – 162 с.: ил. РГБ ОД, 61 10-9/378
6. Довгалева И. В. Идентификационный дискурс о социальной ситуации человека / И. В. Довгалева // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – 2010. - № 120. - С. 148-192.
7. Рябінін Є. В. Етнічна ідентичність як базовий чинник міжетнічних конфліктів / Є. В. Рябінін // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Політологія. Історія. - 2014. – Вип.10. – С. 74-81.
8. Духнич О. Е. Дискурс и нарратив: вводная лекция [Электронный ресурс] // Дискурс и многообразие его определений. – Режим доступа : <http://olga.psycom.info>.
9. Филлипс Л. Дискурс-анализ. Теория и метод / Л. Филлипс, М. Йоргенсен. – Х. : Изд-во Гуманитарный центр, 2004. – 336 с.
10. Котигоренко В. О. Про наукові підходи і методи етнополітичних досліджень / В. О. Котигоренко // Гілея (науковий вісник): зб. наук. пр. - 2011. – Вип. 44. – С. 524-541.
11. Тишков В. А. Этнология и политика / В. А. Тишков. – М. : Наука, 2001. – 240 с.
12. Костіна С. Б. Криза національної ідентичності в Україні / С. Б. Костіна // Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу : зб. матер. Третьої Інтернет-конференції / під заг. ред. К. В. Балабанова. – Маріуполь, 2013. – С. 218-221.
13. Маслова В. А. Политический дискурс: языковые игры или игры в слова? / В. А. Маслова // Политическая лингвистика. – 2008. – Вып. 1. – С. 43-48.

14. Дука О. Г. Дискурс исторической науки дискурс идентичности / О. Г. Дука. – Режим доступа : <http://discourse-pm.ur.ru/avtor5/dukao.php>

Стаття надійшла до редакції 29.11.14

S. Kostina

IDENTIFICATION DISCOURSE AS METHODOLOGICAL PROGRAM OF AN ETHNOPOLITICAL RESEARCH

The paper examines the problem of the prerequisite and factors complex research in ethnopolitics by the means of identity discourse that is marked as basic scientific plane for ethnopolitical studies.

The article gives an analysis of the previous researches in the field of scientific discourse. A special attention is paid to the insufficient study and theoretical justification of this concept in research works. The main characteristics of identity discourse are outlined and its permanent interacting and property to transformations is proved. Detection of the meanings that are not directly expressed, but implied by the actors of 'discursive event' is determined as identity discourse objective for the purpose of truthful illustration of the ethnopolitical realities. To achieve this goal the analysis of the political rhetoric of domestic and foreign politicians, the public organizations' and associations' initiatives are involved, the statements and opinions of ordinary citizens are taken into account (through the public opinion poll) and the Discourse analysis is involved. Therefore, identity discourse allows to illustrate the existing organization of society, as well as to fix the probable changes in the social structure of the country.

A discourse is characterized by the existence of linguistic component (a speech, a statement, a remark, a quote), that attracts the attention of the media and society. Thus the discourse encourages discussion of a discursive event. As a result, the discourse informs about this event and gives it a comprehensive assessment that leads to new discussions and comments.

A general conclusion is made concerning the necessity in further theoretical study of the identity discourse as a separate semantic field to illustrate ethno-political reality in society.

It is necessary that a more thorough study of identification discourse in ethnopolitology should be performed.

Key words: *identity, identity discourse, discursive event, paradigm, crisis paradigm.*

РЕЦЕНЗЕНТИ: Пономарьова І.С., д.і.н, проф.; Хома Н.М., д.політ.н, проф.

УДК 327:[341.4:343.431]:061.1ЄС

Н.М. Лукач

ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В РАМКАХ ЄС

У статті здійснено комплексне дослідження політичного виміру протидії явищу торгівлі людьми в рамках ЄС. Визначено доцільність аналізу нормативно-правової бази, механізмів та інструментів запроваджених ЄС для протидії торгівлі людьми, в контексті досліджуваної проблеми.

Ключові слова: *торгівля людьми, глобалізація, нелегальна міграція, контрабанда людей, транснаціональні злочинні угруповання, правові механізми ЄС щодо протидії торгівлі людьми, інституційні механізми ЄС щодо протидії торгівлі людьми.*